

101159

FREDRIK WISLØFF

FORUNDERLIGE
SPANIA

LUTHERSTIFTELSEN

1960

Filip lot ham i stikken. Don Juan sendte det ene brevet etter det andre til sin mektige bror og ba om penger og instruksjoner. Men Filip noterte bare i margin: «Intet svar nødvendig.»

Don Juans popularitet var forbi. Da han døde 1578 ble han ikke saknet av noen. Om dødsårsaken hviler det atskillig mystikk. Enkelte hvasket også om at Filip hadde en finger med i spillet.

Slik fikk Don Juans eventyrlige liv en tragisk ende. Men i Escorials kongelige gravkapell står enda hans kiste.

De falnes dal

1.

De fleste land har sine krigsminnesmerker til ære for dem som falt i krigen.

Det minst vellykte må vel være Viktor Emanuel-monumentet i Rom med graven for den ukjente soldat der to militære står æresvakt natt og dag. Monumentet synes meg uskjønt og smakløst der det ligger blendende hvitt i solen som et krampaktig, men mislykket forsøk på å virke imponerende. Det likner mest av alt en kjempestor sukkerkake og er så malplasert som vel mulig der det står på Piazza Venecia med Forum Romanum i bakgrunnen. Sammenliknet med disse oldtidens ærverdige kulturminner, virker Viktor-Emanuel-monumentet som et materialisert uttrykk for vår egen tids dekadanse.

Men har Italia det minst vellykte krigsminnesmerket, har Spania det vakreste. Jeg vet i alle fall ikke for min del at jeg noe sted har sett et så stilfullt og gripende monument over dem som falt i krigen enn det som spanierne har reist i «De falnes dal» ved Madrid.

Jeg kan ikke si at jeg var særlig forventningsfull da jeg satt i bussen som kjørte ut over til «Santa Cruz» som stedet kalles. Hjemme i Norge hadde jeg merkelig nok ikke hørt om dette monumentet og her i Spania hadde jeg bare såvidt hørt det nevnt.

Derfor visste jeg lite om hvilken stor opplevelse som nå ventet meg.

Santa Cruz (Det hellige kors) ligger ikke mindre enn 58 km fra Madrid. Til å begynne med undrer jeg meg over at en legger et slikt minnesmerke så langt avsted. Og min undring stiger ettersom vi kjører fram. Egnen er nemlig meget tynt befolket og til sist opphører bebyggelsen helt. Det må være noe typisk spansk i dette å legge et monument så langt ut i ensomheten at det egentlig bare blir turistene som får glede av det – bortsett fra de spesielle festdagene da spanierne selv samles der med sine ledere.

En bred asfaltert vei fører inn i selve dalen. Naturen er av den art som vi kjenner fra Velazques' malerier. På den magre lyngkledde dalsiden vokser det furu, eik og ibenholt med en og annen poppel innimellom. En temmelig naken og vill fjellkjede reiser seg mot den azurblå himmelen. Det er som den alvorlige, men vakre dalen strekker armene ut for å favne oss.

Vi kjører inn gjennom en stor port prydet med et kors og en ørn. Så er vi altså kommet inn i «De falnes dal.» Fire vakre søyler står som vaktposter, – to på hver side av veien. Det er monolitter som ble hugget på 1500-tallet, nakne, enkle og vakre. De er 11,5 meter høye og 1,5 meter i diameter. Nå er de plassert her for å kalle de besøkendes sinn til andakt og alvor.

Da skimter vi med ett mellom furuene et kjempestort kors. Det er så gigantisk at en nesten kunne tro en så et syn. Men enda større blir det ettersom vi kommer nærmere. Så overveldende virker det at det blir helt stille i bussen. Alle speider spent etter hva som vil åpenbares ved den neste veisvingen.

Vi er kommet helt opp til monumentet og skynder oss ut av bussen. Nå gjelder det å holde seg nær guiden og ha blyanten

klar. For nå får vi etterhvert oppgitt en rekke tall, og de er det nødvendig å få med om en skal få et riktig begrep om dimensjonene.

2.

Vi føres opp en trapp som er hundre meter bred, – den er bygd i to avdelinger hver på ti trinn. De ti trinnene symboliserer de ti Guds bud, eller som det også heter «veien opp til moralsk fullkommenhet, inspirert av tro.» De ti trinnene skal altså minne folk om at et liv etter de ti Guds bud vil løfte en opp på et høyere plan der en får de store og vide utsyn.

Trappen fører opp til en veldig terrasse. Den blir oppgitt å være 30.600 m². Grunnen er stenlagt i form av et kors. Her i Santa Cruz er det stadig korset som er det talende symbol.

Guiden tar oss først med til ytterkanten av terrassen for at vi skal få et inntrykk av dalen og naturen. Et vidt og storslått panorama åpner seg foran oss.

Og så snur vi oss for riktig å betrakte monumentet. Det hele er så overveldende og betagende at en mangler ord for å beskrive det.

Det første en må legge merke til er harmonien mellom monumentet og den naturen som omgir det. Det måtte sikkert også være derfor guiden ville at vi først skulle se ut over dalen og høysletten. Og deretter snu oss og se det veldige korset avtegne seg mot himmelen, – med de ville fjellformasjonene som en pittoresk ramme om det hele. På toppen av en forreven klippe raker korset opp som noe der hører med i helheten.

Og nå får jeg forklaringen på at monumentet er reist langt herinne i ensomheten. Dette stedet skal være det geografiske

midtpunktet i Spania. Trakk man to diagonaler fra landets fire hjørner, ville de skjære hverandre nettopp her.

Med dette skal det understrekes at monumentet hører *hele* Spania til. Det var hele landet som kjempet, her skal *alle* hedres.

Her i Spanias midtpunkt danner også naturen selv et kors. De to store fjellkjedene som går gjennom landet, krysser hverandre nettopp her. Så synes Skaperen selv å ha pekt ut stedet.

Det neste som faller en i øynene, er at det hele har en avgjort kristen karakter. Mange krigsminnesmerker kan nok ha et visst religiøst preg. Et kors er f. eks. noe som en vil finne atskillige steder. Korset er som et slags symbol på døden. Men her er den religiøse grunnidé gjennomført. Alt annet er lukket ute. Som vi senere skal se, er hver liten detalj bestemt ut fra den kristne grunnidéen.

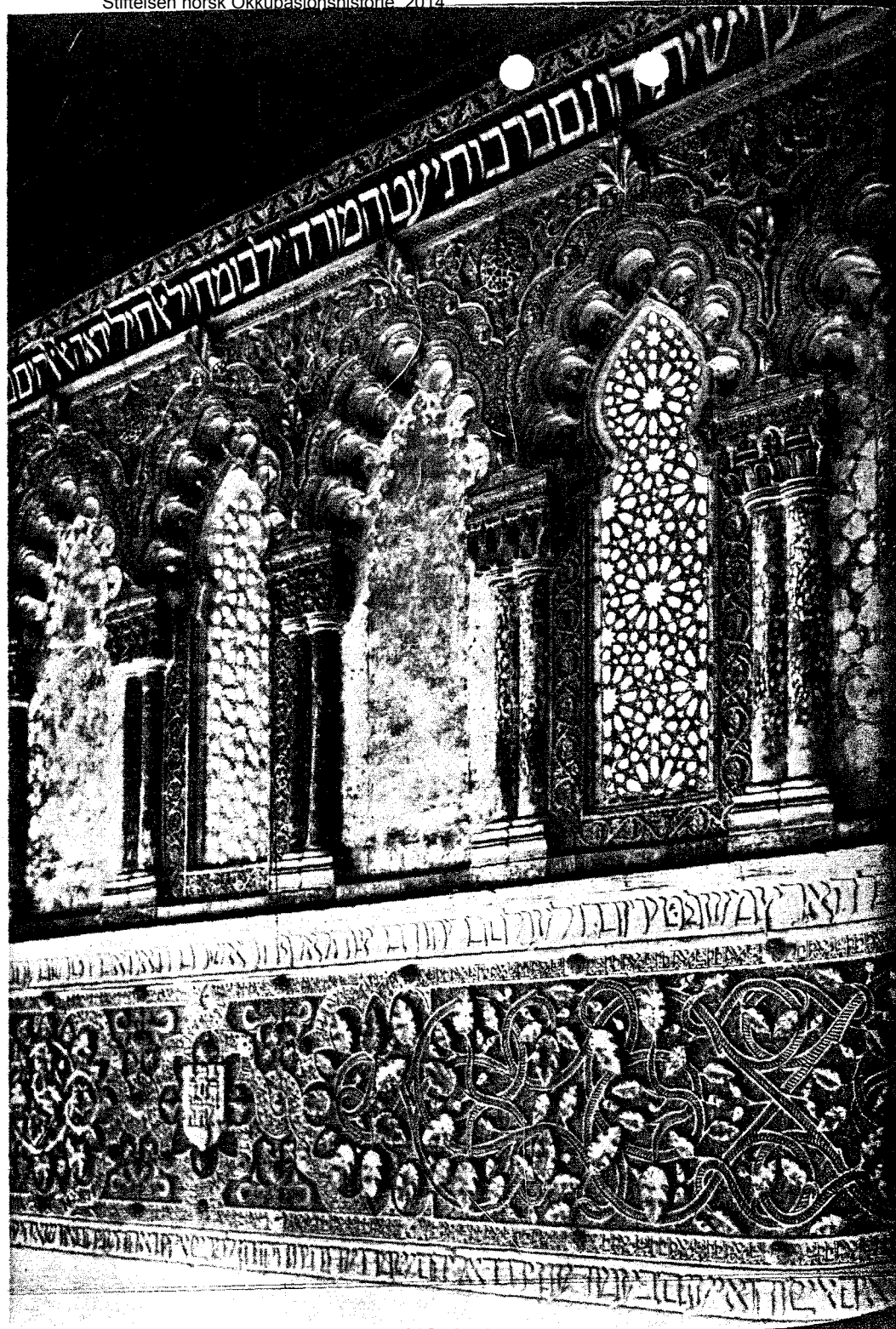
At dette er selve intensjonen for monumentet, går også fram av en dedikasjon som jeg her siterer et bruddstykke av.

«Det ville ikke være rettferdig at vi som har overlevet krigen, skulle glemme dem som ofret sitt liv i kampen for seieren. Men det er bare en måte som vi kan gi uttrykk for dette minnet på og det er i form av bønn. Det kan ikke bli noe mere varig synlig minne om dette enn det hellige kors til en påminnelse om de dådsverk som disse Spanias helter har utført. Derfor er dette monument religiøst i sin karakter, fordi det bare på den måten er i pakt med den enkle fromhet som enda finnes i det spanske folk som er blitt holdt utenfor den strøm av gudløshet som har verdsliggjort Europa i vårt århundre.»

Monumentet består av et kjempestort kors som er reist på toppen av et fjell. Inne i fjellet er det så sprengt ut en lang gang og et stort rom som er innredet til en praktfull kirke.

Toledo er den spanske kirkes sentrum. Kardinalen har sitt sete her. Byens største severdighet er katedralen med dens veldige dimensjoner og rike utsmykninger. På bildet til høyre sees et av alterne.

Monumentet er reist til minne om alle dem som falt i den spanske borgerkrigen 1936–39. Som vi før har nevnt, måtte en million mennesker gi sitt liv i denne blodige krigen. I Santa Cruz skal så de avdødes legemer stedes til hvile, – uansett hvilken side de kjempet på. I første omgang skal 50.000 ofre samles her.

Tanken om et slikt minnesmerke ble født enda mens krigen raste. Og vedtaket ble gjort straks freden var sluttet.

General Franco var selv den som unnfanget idéen og det ble også han som førte den igjennom. Han valgte stedet der monumentet skulle reises og var selv skaperen for utformningen av det hele. Han var monumentets egentlige arkitekt, både i store trekk og i små detaljer. I byggetiden var han gang på gang til stede og fulgte arbeidet med levende interesse.

Allerede i 1940 begynte man å sprengte ut fjellet. Geologiske undersøkelser ble gjort om det uthulede fjellet kunne bære vekten av det veldige korset. Likeledes søkte man å finne ut hvordan de klimatiske forhold ville virke. Så fortsatte arbeidet i etapper inntil det hele sto ferdig i 1958.

Korsets dimensjoner er så veldige at det vel er vanskelig for den som ikke selv har sett det å danne seg et riktig begrep. Men her er noen tall.

Det fjellet som inneholder kirken er omkring 80 meter fra terrassen til toppen. Her er det så først bygget en sokkel som er 25 meter høy og dernest en ny sokkel på 42 meters høyde. Fra denne sokkelen reiser så korset seg 150 meter opp i høyden. Fra terrassen til toppen av korset er det altså over 300 meter. En elevator fører opp over på innsiden av korset. Korsarmene er tilsammen 46 me-

Etter tradisjonen er Toledo grunnlagt av jøder som flyktet fra Jerusalem ved Nebukadnesars erobring av byen 583 f.Kr. I lange tider levet her jøder, muhammedanere og kristne sammen i forståelsesfullt vennskap, – inntil jødeforfølgelsen i slutten av 1400-tallet fordrev jødene fra Spania. På bildet til venstre sees den praktfullt utstyrte synagogen som fortsatt er bevart i sin opprinnelige stand.

ter lange. De er så brede at to middelsstore biler hadde kunnet passere hverandre derinne.

Man kan lett tenke seg hvilke praktiske problemer byggingen av et kors med disse kjempedimensjoner har måttet berede. Ikke bare arkitekter, men også ingeniører og bygningsfolk har her utført beundringsverdige mesterverk.

Men det som imponerer mere enn alt dette er stilrenheten, enkelheten, skjønnheten, idéen bak det hele. Selve korset er en preken, og er også virkelig ment som en preken. Dette korset som står i landets geografiske midtpunkt peker opp, – opp mot høyden, opp mot Gud. Og korsarmene brer seg ut for å favne hele Spanias folk.

Ved den nederste sokkelen som korset hviler på, står de fire evangelister og ved den neste står de fire kardinaldyder. Figurene er hugget ut i granitt og man vil kunne danne seg en forestilling om deres størrelse når jeg forteller at de har en høyde som et seks etasjers hus. Figurene veier tilsammen 20.000 tonn og korset alene 181.740 tonn. Tilsammen blir det altså over 200 tusen tonn. (Eifeltårnet som likeledes er 300 meter høyt, veier 9.000 tonn.)

Figurene står så pass høyt oppe at det ikke er lett å se detaljene. Men det er i alle fall ikke vanskelig å konstatere at de fire evangelistene er preget av kraft og liv. Johannes lener seg framover som om han vil gripe tak i noe usynlig ute i luften. Markus knuger seirende en løve under seg. Lukas overvinner en okse og ser triumferende opp, mens Matteus sitter bøyet over en kjempestor bok.

Fra terrassen har vi gått opp på oversiden av fjellet for å få et bedre inntrykk av korset og dets veldige dimensjoner.

Her oppe ligger et helt kompleks av moderne bygninger. Det er et kloster med 130 benediktinermunker. Dessuten en høyskole med bolig for lærere og elever. Men disse bygningene kan ikke sees nedenfra. Står man nede i dalen, ser man bare korset som står plantet på den forrevne fjelltoppen og tegner seg som en silhuett mot den blå himmelen.

3.

Fra terrassen fører en solid port av bronse inn i fjellet. På dørflatene sees dekorasjoner av stor kunstnerisk verdi, – alt med religiøse motiver. Blant annet ser vi her de 12 apostler.

Så kommer vi da inn i krypten. Den totale lengden er her 262 meter. På det høyeste er den 41 meter under takhvelvet. Man kan lett tenke seg hvilke problemer ingeniører og bygningsfolk her har vært stillet overfor. Dette uthullede fjellet skal altså kunne bære et kors som veier 200 millioner kg.

Heller ikke kan det ha vært lett å skape denne fjellhulen om til en stilig og vakker kirke. Men alle problemene er blitt løst på en beundringsverdig måte. Krypten består først av en vestibyle, så en stor hall og deretter et mindre rom. Taket i disse rommene er mektige granitthelvet. Prydelsene er enkle, men dess mer virkningsfulle. Sterkest virker to veldige keruber med dragne sverd, de står likesom og vokter helligdommen. Disse forhallene er 11 meter brede og har likeledes en høyde på 11 meter under taket.

Etter dette kommer vi så fram til en vakker port av sprinkerverk med prydelser av den mest utsøkte smijernskunst. Gjennom sprinklene ser vi inn i selve kirken. En mindre sidedør fører oss derinn.

Selve kirkeskipet er stort og luftig, – uten benker. Langs veggene er en rekke små sidekapeller, hver med sitt alter og med sitt spesielle preg. De fleste av disse er viet jomfru Maria og fremstiller forskjellige scener fra hennes liv (ifølge katolske tradisjoner).

Det lar seg ikke gjøre å beskrive alt det praktfulle en ser her inne. Alt er gjennomført smakfullt, hver liten detalj faller inn i helheten og er med på å gi det hele et opphøyet, sakralt preg.

Bare ett må jeg nevne. En del av veggfeltene er dekket med utsøkte veggtepper, – åtte i alt. Gobelinene fremstiller scener fra Johannes Åpenbaring og er et verk av en nederlandsk kunstner fra omkring 1540. De ble i sin tid kjøpt av Filip II. Av størrelse er de 8,70 x 5,30 meter, fargene er som nye. De er vevet av gull, sølv, silke og ull, omgitt av broderte rammer, forskjellig for hvert veggteppe.

Men sentret for det hele er det store praktfulle koret. I et sidekapell på hver side av alteret står noen stoler. I bakgrunnen er det et kapell for sangere. På de store festdagene blir det her fremført store korverk. Guttekolet fra benediktinerklosteret er særlig kjent.

Litt for seg selv står to stoler i rødt og gull. De er for general Franco. På den motsatte siden står det likeledes to stoler, – muligens for kongen, når den dag kommer.

Midt på korgulvet står så høyalteret. Vakrere alter skal man lete etter. Gulvet, trappene opp til alteret og selve alteret er av mørk, polert granitt. På alterbordet står seks store lys og mellom disse et enkelt krusifiks. Korset er spikret sammen av et ibenholt-tre som Franco selv har hugget i sin egen hage. Og Kristusskikkelsen er skåret ut i tre. Det hele er så overraskende enkelt og

vakkert at det griper med en umiddelbar makt. Krusifikset er plassert nøyaktig i midtlinjen fra det store korset oppe på fjellet.

Men enda har jeg ikke nevnt det vakreste. Det er kuppelhvelvet over høyalteret. Det er et mosaikkarbeid sammensatt av 5 millioner småstykker. Hvert lite mosaikkstykke er i seg selv en liten skjønnhetsåpenbaring av renhet og farger. Satt sammen til et hvelv er det som en fullkommenhetens symfoni. Hvelvet fremstiller Kristus som har tatt sete i herligheten. Over hans hode svever englene, foran ham står martyrer, helgener, prester og bønder, – hele den salige skaren. Men det er egentlig ikke motivet som fengsler, noe liknende kan man se andre steder. Det enestående er fargesymfonien, det strålende gullet, helheten, opphøyet-heten.

Da tennes et usynlig lys som får det hele til å stråle i en overjordisk glans.

«Å...!»

Det er som en teofani! En skjønnhetsåpenbaring fra en annen verden!

4.

Da vi igjen står ute på terassen, kommer en eldre amerikaner bort til meg. Jeg har tidligere på dagen spist middag sammen med ham og fått vite at han er på jordomseiling.

Han tar meg i armen og er rent andpusten av iver:

«Magnificant, incredible, fantastic, marvelous, beautiful...»

Han strømmer over av de sterkeste adjektiver for å vise hvor betatt han er.

Men han har noe mere på hjertet.

«Også Amerika har hatt sin borgerkrig,» sier han, «– selv om den ligger en del år tilbake. Også den var grusom og blodig. Prosentvis ble det da drept flere enn i noen annen krig. Men Amerika har likevel intet som dette! Vi er verdens rikeste folk og lever i overflod. Spanierne er fattige, men de er villige til å sulte og sette kravene ned. Og så bygger de et så kostbart minnesmerke som dette. I USA vil vi ikke ofre. Det er det som er skaden. Hvorfor skulle ikke Amerika ha et fredsmonument like praktfullt som Spania?»

Han går stille en stund. Så føyer han til, – nærmest for seg selv:

«Det er selve mentaliteten som er en annen. *Det* er grunnen.»

Jeg lar amerikanerens ord stå for sin egen regning.

Men apropos mentalitet. Santa Cruz er i alle fall uttrykk for det beste i spansk folkekarakter.

Toledo – «Spanias krone»

1.

Jeg har bestemt meg for å tilbringe skjærtorsdag og langfredag i *Toledo*. Toledo er Spanias kirkelige sentrum idet kardinalen har sin bolig her og byen er kjent for sine festlige og eien-dommelige prossesjoner som særlig i pasjonstiden tar fantastiske former. Disse har jeg interesse av å se. Dessuten er Toledo en av Spanias eldste og mest severdige byer. Hør bare her hva jeg finner i en turistbrosjyre, skrevet av en spanier, oversatt til tysk:

«Toledo er en av de vakreste byer i Spania, det kostbareste klenodium i landets krone. Byen er det relikvieskrin som best har bevart den gamle storhetstids berømmelse, – det skattkammer som er rikest fylt med vidunderlige skatter fra kunst, historie, overlevering og legende.

På hver sten i byens murer står erindringer om store heltebedrifter skrevet. Hver krok i de trange gatene forteller legender som går til de besøkendes hjerte. Hvert gammelt hus er et tilholdssted for historie, hvert kloster en kilde til mystikk og poesi.»

En slik beskrivelse er jo unektelig tillokkende. Og skjærtorsdag og langfredag skulle nettopp være dager da jeg får se byen i festskrud.

Det er god bussforbindelse mellom Madrid og Toledo. Men jeg bestemte meg til å reise med toget. Så lærte jeg også de spanske jernbanene å kjenne.